

J. G. Koopmans en het neutrale geld

DRS. W. C. BOESCHOTEN*

„Het is vandaag een goede dag voor de Nederlandse economische wetenschap”. Aldus begon prof. dr. P. Hennipman vrijdag 18 februari tijdens een druk bezochte bijeenkomst op De Nederlandsche Bank zijn voordracht naar aanleiding van het verschijnen van de bundel *Neutraal geld*, met geschriften van de in 1958 overleden J. G. Koopmans. In de volgende drie kwartier verschaft Hennipman de aanwezigen een diepgaand inzicht in de betekenis van deze Rotterdamse (1939–1954) en later Amsterdamse (1954–1958) hoogleraar.

Eerder had het directielid drs. Szász zich in zijn welkomstwoord verheugd getoond met de heruitgifte van deze geschriften. Gezien de band tussen Koopmans en de Bank passen diens opstellen in de mede door de Bank mogelijk gemaakte serie publicaties, die tot doel heeft artikelen die van belang zijn voor het monetaire denken en het monetaire beleid in Nederland toegankelijker te maken voor een belangstellend publiek.

Koopmans is weliswaar zelf, aldus Szász, nooit aan de Bank verbonden geweest, maar kan wel worden aangemerkt als een van de grondleggers van het monetaire denken in Nederland, dat reeds sedert de oorlog in sterke mate het beleid van de Bank heeft bepaald, lang voordat het monetarisme van Friedman de oceaan kwam overwaaien. Daarbij vertoont de monetaire benadering van het beleid in Nederland sindsdien een grote continuïteit en heeft De Nederlandsche Bank zich in de jaren vijftig, meer dan andere centrale banken, tegen het toen heersende, sterk anti-monetaire denken opgesteld, zoals later ook afstand is genomen van het eenzijdige monetarisme. Haar visie was daarbij in belangrijke mate de voortzetting van de traditie van Koopmans.

Hennipman stelde in zijn voordracht voorop dat, hoe welkom de bundel *Neutraal geld* ook is, Koopmans' publicaties alléén toch niet een volledig beeld van zijn denken geven. De mondelinge uitdrukking en uitwisseling van ideeën namen daarvoor bij hem een te belangrijke plaats in. Ter illustratie van zijn onstuiterbare lust tot discussiëren vertelde Hennipman hoe Lundberg hem eens over een bezoek van Koopmans aan Stockholm had toevertrouwd: „We worked him in shifts”.

Na te hebben gewezen op de grote gevaarlijkheid van het door perfectionisme en

analytisch denken gekenmerkte oeuvre van de voornamelijk als monetair specialist bekend staande Koopmans, ging Hennipman over tot een uitgebreide beschouwing ervan, beginnend bij zijn in *De Economist* van 1925 verschenen eersteling De zin der bankpolitiek. Koopmans verdedigde daarin nog Keynes' opvatting dat de politiek van de centrale bank zich primair dient te richten op een stabiel prijspeil en niet op stabiele wisselkoersen. Enige jaren later zou hij dit standpunt echter verlaten.

In zijn vermaarde, in 1933 verschenen verhandeling *Zum Problem des neutralen Geldes* pleitte Koopmans voor een neutrale geldvoorziening als richtsnoer voor de geldpolitiek. Grondgedachte van deze neutraliteit was „de zorg dat het gebruik van geld generlei zelfstandigen invloed op het verloop der economische verschijnselen zou uitoefenen”. Dit kwam erop neer dat er van de geldzijde geen invloed op de relatieve prijzen mocht uitgaan. Afwijkingen van deze neutraliteit zouden een optimale allocatie in de weg staan en daarmee een welvaartsverlies veroorzaken. Aangezien de neutraliteit gelijktijdigheid van ontvangsten en uitgaven vereiste, en deze werd verstoord door veranderingen in de geldhoeveelheid en door autonome veranderingen in de kasvoorraden, diende nu de geldhoeveelheid zodanig te reguleren dat beide veranderingen elkaar compenseerden. Een schaduwzijde van de neutraliteitsconceptie was dat zij uiteindelijk het beleid geen duidelijk richtsnoer had te bieden in plaats van de (afgewezen) doelstelling van een stabiel prijspeil.

Anders dan in het buitenland, waar Koopmans' „Zum Problem” wellicht mede vanwege dit laatste bezwaar geen diepe en blijvende indruk maakte, is de invloed ervan in Nederland buitengewoon groot geweest. Waarschijnlijk niet in de laatste plaats omdat de Nederlandse economie reeds vertrouwd waren met het door Koopmans gegeneraliseerde en verder uitgewerkte neutraliteitsbegrip.

Hennipman onderscheidde in zijn overzicht twee grote, op Koopmans' werk geïnspireerde discussieronden. De eerste, die zich voornamelijk afspeelde in *De Economist* vond zijn oorsprong in de standpuntbepaling van de „bekeerde” G. M. Verrijn Stuart, die tot dan toe fervent voorstander van een stabiel prijspeil was geweest. Hij verklaarde in zijn afscheidsrede in 1934 dat

Koopmans' studie hem duidelijk had gemaakt dat de doelstellingen prijstabieleit en neutraliteit niet samenvielen, zoals hij altijd had gemeend. Uit praktisch oogpunt beschouwde hij dit onderscheid echter als niet bijzonder belangrijk. Intussen kwam Keessing in 1939 met de fundamentele kritiek dat Koopmans geen rekening had gehouden met de onzekerheid als voornaamste motief voor het aanhouden van geld. Deed men dat wel, dan zou neutraal geld eigenlijk onbestaanbaar zijn.

De tweede discussieronde sproot voort uit een kritische reactie van Koopmans in *ESB* op de uiteenzetting van de toenmalige president dr. Holtrop in het *Bankverslag 1953* over de monetaire analyse van De Nederlandsche Bank. Bij dit tweede, overigens veel uitgebreidere debat zou echter evenmin als bij het eerste volledige overeenstemming worden bereikt, terwijl de inspirator zelf na zijn genoemde publicatie er verder — althans schriftelijk — opnieuw het zwijgen toe deed.

Wel was er een grotere duidelijkheid ontstaan en waren er enige fundamentele kritiekpunten aan het licht gekomen. Zo was door Koopmans nooit de vraag beantwoord of zijn op micro-economische grondslagen gebaseerde neutraliteitstheorie nog wel van toepassing was als men macro-economische begrippen hanteerde. Dit was hoogstwaarschijnlijk niet het geval. Ook had Koopmans' welvaartstheoretische rechtvaardiging in de discussie meer en meer terrein verloren. En door Kreukniet was in 1964 definitief aangetoond dat Koopmans' conclusie omtrent de onbruikbaarheid van een constant prijspeil en een constante MV, als maatstaven voor neutraal geld, op een gebrekkige bewijsvoering steunde.

Dat Koopmans' studie zo haar onvolkomenheden vertoont, doet echter niets af aan het feit dat zij tot een belangrijke verdieping van het inzicht in het monetaire denken heeft geleid. De uitwerking en nader detailering van Koopmans' inzichten zouden van doorslaggevende betekenis zijn voor de ontwikkeling van een specifiek Nederlandse richting in de monetaire theorie.

Na zijn uitvoerige analyse van de Nederlandse debatten over het neutrale geld, vervolgde Hennipman zijn betoog met een korte beschrijving van Koopmans' relatief moeizame bekering tot de keynesiaanse begrotingsanalyse en zijn afwijzing van Keynes' rentetheorie („Een volbloed keynesiaan is hij klaarblijkelijk niet geworden”). En waarschijnlijk mede om nogmaals Koopmans' veelzijdigheid als econoom te illustreren, vestigde hij ten slotte nog de aandacht op zijn laatste, in 1957 gehouden voordracht, die over het dreigende wereld-

* De auteur is verbonden aan De Nederlandsche Bank NV.

energietekort handelde. Koopmans be-
toogt daarin dat de prijzen van de uitput-
bare energiebronnen om een aantal rede-
nen niet de werkelijke schaarste ervan
weergeven en zo specifiek ten nadele van
de toekomstige generaties werken. Ze zou-
den derhalve met heffingen moeten worden
verhoogd. Uit deze heffingen kon dan de
functionele vervanging van verbruikte
energiedragers worden bekostigd. Tot
zover de lezing van Hennipman.

De bundel *Neutraal geld* bevat behalve
de twaalf uit het oeuvre van Koopmans ge-
kozen publikaties op het gebied van de mo-
netaire economie, de micro-economie en
het algemeen economisch evenwicht, een
ruim vijftig titels tellende lijst van zijn pu-
blikaties en een persoonsregister 1). Te-
vens zijn twee, inleidende beschouwingen
van dr. J. Zijlstra en prof.dr. M. M. G.
Fase opgenomen, die de auteur van deze
geschriften dichterbij de lezer brengen.
Fase besteedt in zijn opstel, door Hennip-
man omschreven als „een voortreffelijke
inleiding die een grote veelheid van opge-
speurde gegevens over Koopmans bevat
naast instructieve commentaren op diens
werk”, niet alleen uitgebreid aandacht aan
de levensloop van de denker Koopmans,
maar geeft tevens een verhelderende analy-
se van diens wetenschappelijk werk tegen
de achtergrond van de huidige econo-
misch-theoretische inzichten. Achtereen-
volgens wordt de lezer ingelicht over het
belang van Koopmans als geldtheoreticus,
als algemeen econoom en als adviseur in
welke hoedanigheid hij onder meer in be-
langrijke mate heeft bijgedragen tot Lief-
tincks geldzuivering en de sanering van de
overheidsfinanciën in de naoorlogse jaren.

Zijlstra haalt in zijn inleiding warme
herinneringen op aan Koopmans als mens
in het dagelijkse leven, maar ook als zijn
leermeester, bij wie hij in 1948 promoveer-
de. Tussen de anekdotes over de soms van
onpraktische geleerde door, laat de oud-
president van De Nederlandsche Bank er
geen twijfel over bestaan welk een verstre-
kende invloed Koopmans heeft gehad op
zijn eigen denken en op het monetair-econ-
omische denken in het naoorlogse Neder-
land. Net als zijn voorganger dr. M. W.
Holtrop, de eerste bankpresident na de
oorlog, beschouwt hij Koopmans als een
der grondleggers van de fundamenteen
waarop het beleid van De Nederlandsche
Bank in de wereld van vandaag steunt.

W.C. Boeschoten

1) M. M. G. Fase, M. J. 't Hooft-Welvaars,
H.W. Lambers en J. Zijlstra (red.), *Neutraal geld:
een keuze uit de geschriften van prof. mr. J. G.
Koopmans*, Stenfert Kroese, Leiden/Antwerpen,
615 blz., f. 65